

III.

AZ IRÓI ÉS MŰVÉSZI TULAJDON-JOG.

IRTA KOVÁTS GYULA

III.

A szerzői jog személyes alapjellegét az olvasó előtt már feltártam. Ebből igen könnyű leszen a szerzői jogot illető örökösödésre nézve bizonyos következtetéseket levonni. A szerzői jogot nemcsak annyiban tekintetem személyes alapjellegű jognak, a mennyiben nem kizárólag vagyoni jellegű jog, de egyben: a mennyiben eredetleg személyhez kötött jog. Ez a primitív jogtörténeti alakulat. Erre emlékeztet az osztr. polg. törvénykönyv 1169. §-a is, a mely szerint: „az író jogai egy új kiadást érdeklőleg örökösire át nem szállanak.” Ezen intézkedés a porosz Landrecht hason rendelkezése alapul vételével készült. Hasonló intézkedés érvényére Európában csak a már idézett török szabályzat mutat.

Jogtörténetileg kell a személyes jog természetét felvenni. A használati jog, ezen analog intézmény segélyével kimutatni véltem, hogy az elidegenítés megengedése által még nincs a szerzői jog személyes alap-jellege lerontva. Az öröklés pedig mint mondtam annyira nem mond ellent a személyes-jogi alap-jellegnek, hogy ezt az öröklés általános magánjogi alapra való fektetése sem ronthatná le. Valamint még az egyházi javak secularisatioja sem feledtetheti eredetüket s az emlék ki kell hogy hasson a hovaforítás javára, a közművelődés czéljára: úgy a szerzői jogoknak a közforgalomba való belevonása, mintegy világivá tétele sem ronthatja le az alap-jelleget, mert ez jó részben a szerzői jog negatívájává válhatnék.

A német szerzői jog íróinak az elidegenítés és öröklésből a tiszta vagyoni jogi természetre vont következtései onnan erednek, hogy ők merőben specialisták, kik nem az általános magánjog emlőin növekedtek. Sajnos, hogy egyik másik nagy német romanista a szerzői jog detail-kérdésével nem foglalkozott. A teret kizárólag bölcsezségek, közgazdák és hangyaszorgalmú specialistáknak engedték át. Innen van, hogy a szerzői jog természete továbbfejlésében különö-

sen az örökösödés körül előttük el-elhomályosúl. Hiába nem a németek maguk futották meg a szerzői jog részletes fejlődése útját, hanem recipiáltak. Annak daczára, hogy a legújabb 1866. évi július 14-én kelt francia törvény az örökösök jogait az özvegyre vonatkozó kivételes intézkedéskezdéstől eltekintve egyenlősítette: a törvényynyé vált javaslatról jelentést tett bizottság a szerzői jogra vonatkozólag kiemeli, hogy: le caractère tout a fait personnel du droit des auteurs.¹⁾ Valójában a francia annak daczára, hogy az örökösödésnél újabban az általános magánjoghoz közeledik: megmaradt az alapfelfogás híveként s a francia jogtudomány és jogélet, mely a törvényhozással nem indentificálható a törvényes örökösödésnek nem ad oly tág teret. E tekintetben a jogélet különböző fejlődést a németnél helyesebben a német és francia közötti különbséget már említettem. A német a legszemélyesebb jog merev álláspontjáról nagyban és egészben véve majdnem egyszerre átesapott az általános magánjogi keretel bíró örökösödésbe s a nagyobb keret a személyes alapjellegű jog qualificálására is visszahatással bír. A jog, mint tisztán vagyoni természetű jog állittatik oda. Még csak a 30 évi véd-határidő megszüntetése van hátra, hogy a confusio nagyobb legyen. A francia már a 30 éven is túlmenőleg, 50 évig tartó védelmet ad, de azért a jog alap-jellegét illetőleg a régi felfogás híve.

A jogfejlődés ezen eltérő voltának megfelelőleg a szükség-örökösökre nézve, kik az örökhatyó akarata ellenére is jogot tarthatnak a hagyatékhoz, a tekintélyes német specialista Wächter-nek (Autorrecht 127. lap) semmi aggályai sincsenek s csak azt jegyzi meg, hogy a hagyaték bizonyos quotájára terjedő igényeik a szerzői jogból csupán akkor elégitendők ki, ha más javak nincsenek. Evvel méltán szemközt állíthatjuk az 1866. évben törvényynyé vált francia javaslat jelentésében foglalt következő elvi kijelentést. „*Le droit de disposer d'une telle propriété doit être absolu et sans réserve.*”

A találó felfogás tekintetében sokat játszhatik az is közre, hogy a francia az örökösödés kérdésében lépésről lépésre ment elő. Ma már az 50 évi védelemmel sincsenek Franciaországban megelégedve,²⁾ s még ha az utolsó korlátot is megszüntetnék: a jog alapjellege alig fog feladatni. Ennek folytán azt is elképzelhetjük, hogy

¹⁾ Étude sur la propriété littéraire par Fernand Worms Paris 1878. Deuxième partie. 285. p.

²⁾ Étude législative, historique et juridique sur la propriété littéraire par Louis Thuillier Paris 1876. 134 s. köv. lapok.

a francia jogélet (szerződéstétel, végrendelet) s ezzel összefüggő judicatura a törvény keretén belől is a törvényes örökösökre nézve nem lehet oly kedvező, mint egyébként.

Ezek után arra akarnék megfelelni, hogy az alkotandó magyar szerzői jogban minő törvényes örökösödési elveink legyenek. Azt óhajtanám ugyanis, hogy az örökösödés ne az általános magánjogi alapra tektessék, hanem legyen a szerzői jogra nézve egy külön örökösödési rend. 1844. évi törvényjavaslatunk lebeg szemeim előtt. — Megelégedném azzal, hogy az örökösödés az oldalrokonok kizárásával a fel- és lemenő ágra szoríttatnék az özvegy haszonélvezésének kimondásával. Nem akarok a kérdés vitatása körül — egyáltalán nem — az örökösödés ellenségének feltűnni. Nálunk még csak bajos volna communistának látszani akarni is; alig hinné el valaki. Egy tényező azonban tagadhatlan. A szerzői jog terén a társadalom követelőbben lép fel az egyén ellen, mint más téren. A védhatáridő s az örökösödés megszorítása ellen már sok harez vívatott. A harez, mint egyszer már mondtam, sokáig tarthat a nélkül, *hogy bármelyik fél teljes győzelmével végződne.*

A szerzői jog tartama legezélszerűbben az örökösödés kérdésénél jöhet szóba, mert csak a szerző életén túl esik az időtartam kérdés alá. A szerző életében joga virágában áll, még az új hajtás, a másodvirágzás is, ha t. i. kedve kerekedik munkája új kiadásánál a kiadótól javítások felvételét követelni, respectáltatik. A szerzői jogélet teljes tartalma szerint a szerző befolyása alatt lüktet igazán. A szerző halálával a jog tartalmilag megfogyatkozik. Így már az örökös javítmányait egy új kiadás körül a kiadó akár mint fattyúhajtásokat tekintheti, melyeket eltűnni nem tartozik. De nemesak a jog tartalma veszít olykép, hogy a virágzás után már csak a gyümölcs, a haszon tekintetik, de maga a jog is lassankint eltarthatlannak bizonyul. A szerző halála után még 30 évi védelem az, melyet a mi törvényjavaslatunk czéloz. Röviden reá mondhatjuk, hogy a legelfogadhatóbb határidő, melylyel a szerző életén túl a szerzői jog élet-tartamát megszabhatjuk. Nekünk alig állhat érdeklünkben a védhatáridőt fellicitálni s a szomszéd államokhoz, a némethez való csatlakozás egyben gazdasági érdekünk. Ezen védhatáridő keretén belől lássuk a törvényes örökösödés kérdését.

Találó azon nyilatkozat, melyet Thulliez idézett művében felhozva a 143-dik lapon Renouard-tól olvasok: *Etendre les transmissions par voie d'hérédité au-delà des cas où l'hérédité est indis-*

pensable, c'est aller plus loin que consolider la propriété, c'est fonder la noblesse c'est élever, sur les ruines du droit commun, des exceptions et des faveurs que notre ordre social repousse." A jogfejlődés az örökösödés kiterjesztése körül lépésről lépésre haladt elő saját hazájában is. — De térjünk vissza saját hazánkba, a hol azonban nem kell az 1844. évi Szemere-féle, az 1847. évi Jászap-féle javaslatokon állagynunk, hogy csupán az ő példájukra az örökösödés megszorítását indokolhassuk. Korunk szellemében a kérdést gazdaszátilag tekintem. Már a francziáknál, habár törvény nem dietálja, különösen a szerzői jog örökösödés útján elforgácsolódása okából a *kisajátítás* intézményének alkalmazása égető kérdésnek ismertetik el.²⁾ A II. közleményben hivatkozott török szabályzat szerint az állam az írói művet a szerző kártalanítása mellett átveheti. Az olasz törvényben az eszme: részletesen keresztül vitt eszme, s a mi e törvényben igen is figyelemre méltó: a kisajátítás nem csak az államnak, de municipiumoknak is meg van adva, sőt több személy joga (közösség) esetében egy műre magán személyek által is igénybe vehető.

A kisajátítást fontos irodalmi érdekek is kívánhatják. Nem akarok azonban a kérdéssel ily általánosságban foglalkozni. Annyi bizonyos, hogy irodalmi műveknek az örökösödés, különösen a sok örökös léte egyszersmind a közönség rovására igen sokat árthat. Az elforgácsolódás különösen az oldalágakban jelentékeny. Nálunk még az ágak sincsenek meghatározva, mint például az osztr. polg. törvénykönyvben, a hol az örökösödés hat ágra van szorítva. Elhanyagolt rokonság — kiválsólag oldalágiaknál felmerülő jelenség — a kisajátítás kisegítő intézményét követeli meg. Ily körülmények között czéloztam már bevezető közleményemben arra, hogy inkább az egy személyt képező fiscus háromlasi jogának fentartása, mint ily elforgácsolódás fentartása. Angliában meg ép azon jelenséggel találkozunk, hogy az állam és más erkölcsi személyeknek örökéletű szerzői jog adatott. S valjon ugyan nálunk a kisajátítás céljára gazdasági viszonyaink között: egy évi átalány budget-előterjesztéseinknél figurálhatna-e akként, hogy az meg is szavazzassék. Annak daczára, hogy van ló-kisajátítási törvényünk, igen kétlem s azért az általános örökösödés behozásával ne essünk hasra. Azt elfogadnók, a kisajátítást nem. Ne játszunk va banque-ot. De a spóroláson kívül még nyereségre is gondolok. Szerző-jogi törvényünk megalkotásánál nemcsak a fordításokat szabályozó szakaszoknál kell a külföldre gon-

²⁾ Dalloz: Repertoire 38. köt. 477. l. 201. szám.

dolnunk. Ha mi nem világ-állam módjára alkotjuk meg szerzői jogi törvényünket, a külfölddel szemközt előnyösebb helyzetbe jöhetünk. *Ha saját szerzőinkre nézve csak az egyenes ágon adunk helyet az örökösödésnek,* a külföldi szerző munkájára nézve sem respectálhatunk más jogot (*formális reciprocitás*). Ezen a révén sok esetben a fordításokra a védhatáridők lejártá előtt is szert tehetünk. Pedig gondoljuk meg jól, *hogy a fordításokra nézve* oly európai pressió alatt is állhatunk, hogy természet az általunk törvényileg szabott rövidebb védhatáridőt a nemzetközi szerződéseken megnyújtani leszünk kénytelenek. Különben bocsánat a kicsinyes önzésért; mentsenek ki a hiányzó milliók s azon tekintet, hogy a szűkebb keretben a jog fogalmát csak consolidálni fogjuk s ezen úton később oda is eljuthatunk, hogy az örökösödést az általános alapra fektethetjük.

A végrendelet útjánai intézkedés egész épségében fen fog állani. Annál a szerzői jog amaz elforgácsolódásnak, melyről szólottam, a végrendeletek körüli általános tapasztalásokhoz képest nem lesz oly nagy mérvben kitéve.

Az örökösödés intézményének egyes detail kérdései s keresztülviteléhez e helyütt alkalmasan nem szólhatok. Az özvegyre nézve a haszonélvezés megadását *szükségessnek tartanám és pedig kifejezetten,* mert hogy a szerzeményi jog mennyire biztosítja az özvegyet — ezen a törvényjavaslat láppangó eszméjét — már ismerjük.

Fontos még a köteles rész kérdése, melyet a szükség örökösről megemlékezve imént érintettem. Tagadhatlan, hogy az örökösödés súlypontja a törvényes örökösödésben rejlik, s ebből kiindulva a végrendelettel szemközt — a kettő között beállható összeütközés *kiegyenlítendőül* — a köteles rész intézménye szükségessé válik. A szerzői jog eredete, alaptermészetéhez képest a törvényes és végrendeleti örökösödés közötti viszony megfordított. Ennél a végakarat a domináló elem. A törvényes örökösödés szabályozása az örökhagyók vélt akaratához képest volna megállapítandó. *Igy gondolkoztak az* osztr. polg. törvénykönyv készítői már az általános örökösödési rendszer megállapításánál. Persze, hogy ez észjogi álláspont a magánjogi nagy keretben nincs helyén. A jogtörténelmi helyes felfogás kimondotta, hogy a végrendelet eredete, célja a törvényes örökösödés közelebbi meghatározása s az extravagantiák ellensúlyozására adva van a köteles rész intézménye. A történelmi helyes felfogás indoka eredetileg bizonyos állami rend, de igazolják azt az öröklések láncolatai s egyéb tekintetek is, melyekkel szemközt a szerzői jog kiváló

önállóságot támaszt. Mintegy egészen a szerzőből magából kell kőndülni. Ha pedig ez így van: úgy a szerzői jogban való öröklés súlypontja a végakarat s ezen az úton a köteles rész intézménye megállapításához el nem juthatnak, a mi szintén csak azt bizonyítja, hogy a szerzői jog egy maga-fajta jog (*sui generis*). Ezen a jog természetén sarkalló érvek mellett a köteles rész gyakorlati keresztülvitelének nehézségei többek közt a szerző munkájának megbecsülhetése okából — tegyük fel, hogy a munka még csak kézirat, avagy a szerző íróként ismeretlen — jelentékenyek.⁴⁾

A nézetem helyességét feltételezve: a köteles rész intézményének mellőzését a szerzői jog terén nem óhajtanám a törvényben külön megmondani, önálló kijelentésként formulázni, de elég volna a szerző jogát akként meghatározni, hogy a teljes szabad rendelkezést magában foglalja.

IV.

E fejezetben a törvényjavaslat harmadik része anyagával, mely színművek és zenés színművek nyilvános előadásáról szól, kellene megbirkoznunk. A *verbum reposit* akár ismételhetnők, mert a megbirkozás elengedhetlen komoly feladat. Pedig hát a dolog a javaslat által oda állított német tekintély ellenében nem lesz valami könnyű. Bizonyára nekünk is szövetség után kell nézni s talán ép csak félig kész szövetséggel fogunk rendelkezhetni. A franczia tekintély is cserben hagy bennünket, de azért talán még sem megoldhatlan a kérdés. Egy kis nemzeti önérzet, melyben a tisztességes önzésnek is van alkotó eleme némi külföldi biztatás mellett elvihet a célhoz.

A német unificationális hajlamnak egyik jele, hogy az u. n. utánnyomást a nyilvános előadással egy kalap alá törekszik helyezni. Jellemző, hogy a porosz 1837. évi törvény, mely mint gegen Nachdruck und Nachbildung címzett törvény hozatott létre: szabályozta a nyilvános előadás jogviszonyait is. A ezim keretébe tulajdonkép nem is illettek bele. A porosz törvény azonban még rendelkezéseiben nem törekedett a nyilvános előadás tilalmát az utánnyomásával unificálni, a mennyiben ez utóbbinak titalmi ideje 30 év, az előbbié 10 év akként érte, hogy a határidők nem a szerző életében folynak, hanem mintegy a szerző életét megtoldva halála napjától számítatnak. Az érvényben levő 1846. évi osztrák patens szintén csak

⁴⁾ Az ellenérveket lásd Thulliez i. m. 283. s köv. l.

10 évig és pedig az első előadástól számítva védi a nyilvános előadás ellen a szerzői jogot. A német birodalmi törvény a mindkét-fajta tilalmat 30 évre szabta. Igaz ugyan, hogy a francia újabb törvényhozás szerint is az a jogállapot, hogy mind a két tilalom egyformán 50 év. Lásunk azonban a francia törvényhozás fejlődését a ezzel kapcsolatosan a francziák érdekét. A francziáknak igazán a színpad az elemük. Már első szerző-jogi törvényük is (1791. évi január 13) a spectaculumokra vonatkozik; egyéb szellemi művekre vonatkozó törvényeik csak későbbiek. Azon nagy szellemi munka védelmét, mely csak a csendes olvasóra számít, még a café-concert előadásainak, helyesebben az itt előadott műveknek, védelme is megelőzi. A szerzői jog tovább-fejlesztésében törvényhozási téren a drámai és zeneművek helyesebben előadások egyéb szellemi művekkel egy védhatáridő alatt egyesülnek. Ma a védhatáridő egész 50 évig felvittet. A szín- és zeneművek előadásából kiindult törvényhozás, midőn még csak a 10 évi védhatáridőnél volt: igen könnyen egyesítette az utánnyomás és nyilvános előadás tilalmi határidejét. Azontúl a határidők együttvaló továbbfejlesztése — *crescit eundo* — különleges francia érdek. Legyen a miénk is bizonyos fokig érdek-törvényhozás. Már itthon figyelemmel kell lenni a világforgalomra. A francia színmű és zene a világ színpadait, podiumait bejárja. Erre ők már otthon is tekintettel vannak a törvénykészítésnél. A porosz 1837. évi törvény álláspontja, hogy előadás és utánnyomás a tilalmi határidő megállapításánál különböző elbánnás alá estek. Az előadás és az utánnyomás határideje úgy viszonylik, mint egy a háromhoz (10 és 30 évi). Az arány még talán így is az utánnyomás javára üt ki; nem felel meg a valóban a kettő között létező viszonynak. Az utánnyomás merőben gépi dolog; az előadás maga is művészet igényel színmű- és zenénél egyaránt. Akárhányszor a színész, az énekes teremti meg az előadás sikerét. A német-birodalmi törvény arra láttszik mutatni, hogy a német a nyilvános előadás terén is hazai termékeivel törekszik megelégedni, ha közönsége vágyait az által, hogy inkább eredeti termékek alkotására utalja, kielégíteni sikerülend. Tehát itt is érdek-törvényhozással, mely azonban részben bizonyos retaknykedésre van alapítva, találkozunk. Hanem már a német törvény megteszi azt a 30 évre szóló előadási tilalom mellé, hogy nyomtatás útján nyilvánosságra került színmű lefordítását hat hó eltelével megengedi, ha t. i. a szerző — a ki a fordítást fenntartotta — hat hó alatt a fordításról nem gondoskodik. Ezen az uton

A színmű mint újság csiklandozza a közönséget, s ha a szerző a fordítás tárgyában okvetetlenkedni talál: az újság hevében még egy fél évi várakozásra volnánk *kárhoztatva*. A színművet recensiókból vagy a legjobb esetben csak a szövegből ismerjük. Tantalusi kínok, miket olykor a gyapjú-utcai színház a német műzsa aegise alatt *hűtene* le. A német műzsa a fordítási díjakat könnyebben fizetheti, mint mi; különösen akkor, midőn idegen földre is elvándorolhat s a tejfelt leszedheti. A német és magyar külföldi agensek versenye alig ütne ki a mi előnyünkre. Félek, hogy a magyaroknak csak a morzsák jutnának. Törvénye miatt nem becsülhetnék sokra. Szóval nekünk mindenkép oly törvényre van szükségünk, a mely bennünket háztűzhelyünknel minden eshetőség ellen biztosít s a külföld előtt sem ront hitelünkön.

Mi magyarok és szegények vagyunk. Nekünk nem szabad szerzőjogi életünket nagy igények szerint berendezni, mert igen megcsínyelhetjük. Mi magyarok vagyunk s nem lehetünk sunyik olykép, hogy színművek előadásánál túlhosszú határidőről beszéljünk s egy félév elteltével fordítás ürve alatt magunkat mindenkép kielégítsük. Így a külföld velünk talán szóba sem állana s megtesz ellenünk minden lehetőt. Én a nyilvános előadásra nézve a szerző életében s halála után 10 éven át a védelmet tökéletesen elégségesnek találom. Ebből aztán inkább ki lehet indulni, mint háromszor ennyiből. Ugyanannyiból — 10 év! — indul ki a 1878. évi belga törvényjavaslat is, melyet *elveire* nézve szövetségeseimnek vallok. A további kérdésekre nézve előbb elmondom azt, a mit a belga törvényjavaslat mond. Nem vagyok ugyan barátja a törvényjavaslati receptióknak különösen akkor, ha nálunk megeodificálnák s időközben saját hazájokban elejtetnek, de a belga törvényjavaslat által járt utat reánk nézve igen *tanácságosnak*, majdnem az egyedül lehetségesnek tartom. A nyilvános előadás joga úgy színi mint zenei művekre nézve a szerző-é és pedig egész életén át. Halála után 10 évig örököséi. Az örökösök irányában azonban akaratuk ellenére is — tesszem mert túlkövetelők — keresztül vihető az előadás²⁾

2) „Art. 13. Néanmoins, après le décès de l'auteur, toute personne peut, moyennant une indemnité préalable, faire représenter ou exécuter publiquement, une oeuvre dramatique ou musicale déjà publiée, représentée ou exécutée.

En cas de désaccord sur l'indemnité, l'intéressé s'adressera par requête au Président du tribunal de première instance.

Il ne sera statué sur cette requête que deux jours francs après qu'elle aura

Színművek előadására nézve fordítás útján ugyanaz van kimondva.²⁾ A belga törvényjavaslatban adott elv nagy horderejű. A szerzői jog codificatioja terén nagy haladást jelez. És ugyanez az elv miként volna reassumálható? Az egész szerzői jogot nem annyira az alanyi jogok szempontjából tekintti, hanem inkább a jogviszonyok álláspontját foglalja el, a melyekből a jogviszonyok csak inkább következményi tételek. Az alanyi jogok praedomináló befolyása alatt a törvényhozó azok javára könnyen túlzásokba eshetik, melyekből aztán sokszor számos kérdés megoldhatlansága következik. A kisértítés, mely Belgiumban bizonyára külön törvénynek tartatik fenn, a kártérítés a színművek előadásánál az örökösök ellenében, de maga a fordítások szabályozása oly szempontok, melyekhez nem az alanyi jogokon át juthatni el. Úgy szintén a végrehajtás korlátozása sem érhető el az alanyi jog — persze nem a szerzőét értjük — alapul vételével. Pedig hát ha a közönséges magánjogi codificatióra nézve is a jogviszonyokból való kiindulás ismertetik el helyesnek: még inkább áll az a szerzői jog terén. Igaz, hogy az alanyi jogok körülírása és meghatárolása által constatáltatik az eredmény, de nem az alanyi jogok útján éretik el. A szerzői jog terén az alanyi jog túlságos respectálását a német törvényhozásoknak sem lehet szemröke vetni. A tárgy maga nem engedi a magánjogok cultusát.

De a haladás a belga törvényjavaslatban az által van adva, hogy mint ezt a színműveknél láttuk egy energicus lépést teszen előre. Ugyan illet még több esetben lesz alkalmunk a belgánál észlelhetni. Az alanyi jog praedomináló elemének nem csak a törvénybe nem szabad bele jutni, de a szerzői jog kifejtését s alkalmazását sem szabad túlságosan befolyásolni. Különben igen nevet-séges szörzsálhasogatásnak jelenségei tűnnek fel. Így p. o. a németeknél³⁾ a koldus-zenésznek hangszerével az utczán való koldulása

été signifiée à la partie adverse. Celle-ci pourra, dans l'intervalle, faire parvenir ses observations au magistrat saisi de la requête.

L'ordonnance qui interviendra sera réputée contradictoire; elle sera exécutoire nonobstant appel et sans caution. — Le délai pour interjeter appel de l'ordonnance, il y échet, sera de huit jours à dater de la signification.*

²⁾ „Art. 117. Les articles 12 à 16 sont applicables aux traductions des ouvrages dramatiques.“

³⁾ *Kierchstätter*: Commentar zum oesterr. allg. bürgerl. Gesetzbuche. Zweite Auflage Wien und Leipzig. Brockhaus 1872. 556. l. — *Klestermann*: Das geistige Eigenthum. I. Berlin, Verlag von Guttentag, 1871. 404. l. 2. jegyz. — *Wächter*: Das Verlagsrecht. II. 634. l.

is megállapíthatja a zenészi mű történetét. Múltán az alanyi jog körüli felfogás túltengésének ítéltető. A belga törvényjavaslat is magában foglalja a szabályt, hogy valamely zenészi mű nyilvános előadása egyes részleteiben is tilalmas, de azért a törvényjavaslatról készült jelentés nem fél, hogy a szegény koldus zenész pórul járjon.⁵⁾ Az ellenkezőre mutat a német szerzők felfogása s múltán vonatkoztathatók reá a belga javaslatról szóló jelentés szavai, melyek a *risum teneatis amici*-féle mondásra emlékeztetnek („il serait dérisoir“). Ily kisebb kérdések méltatásába is bele vág az alap-felfogás, melynek megerősödését láthatni a belga törvényjavaslatban. A szerzői jog terén sok kérdés megoldásának kulcsa van a belga törvényjavaslatban adva.

Úgy az első mint a második esetben a bíróság, melynek ítélete ellen csak birtokon kívül van felelősségnek helye, állapítja meg a kártérítés összegét. Ránk az okulásra nézve mennyi adat foglaltatik a német birodalmi törvény cultusa ellenében a belga törvényjavaslatban. Talán kibontakozhatnánk a német felfogásból akkor, midőn szigorúan jogos alapra állhatunk nélkülök is. A belga tanácsot fokozottabb mértékben is követhetjük t. i. a *fordításoknál*. Az már ugyanesak különös volna, ha egy-egy szerző magát nyilvánosságra került darabja tárgyában a fordítás utján előadás körül reá nézve idegen ország irányában megkötné, túlságosat követelne s akaratossága annyi lenne mint törvény. A jogrendszerek már réges-rég túl vannak azon, hogy ne legyenek egyéb, mint szabályokba foglalt egyéni jogok érvényesülései, systematisált erőszak. A szerzői jog a *lex cogens* jellegével

5) Ad. Art. 15. La règle admise par cet article est la conséquence logique de celle qui est inscrite à l'article 12. Toutefois, c'e doit être saine ment interprétée. La section centrale l'a supprimée par crainte d'abus, mais on ne pourrait se prévaloir de cette règle, comme le rapport l'appréhende, pour donner libre carrière à des mesures vexatoires. Il serait dérisoire, par exemple, de reputer concurrence sérieuse et d'assimiler à l'exécution partielle d'une oeuvre musicale le fait d'un chanteur de carrefour exécutant un morceau d'opéra. Quel est l'auditeur qui, pour avoir entendue ce chanteur de hasard, s'abstiendra d'aller assister à l'opéra dont un fragment aura, au coin d'une rue, frappé son oreille? — La raison indique que l'exécution partielle d'une oeuvre musicale se produisant dans de semblables conditions, n'est pas un empiétement sur les droits de l'auteur et ne saurait justifier une action en dommages et intérêts. Ici, comme en toutes choses, il ne faut pas condamner un principe, juste en lui-même, sous prétexte que, dans l'application, il pourrait donner lieu à des abus. Les magistrats ne contrediront pas, pour les juger avec une égale rigueur, les atteintes sérieuses portées aux droits de l'auteur et ce qui n'en est que l'apparence.

is kell hogy bírjon, a mire a magánjog sok egyes intézményében is lehet példát találni. Azt mi magyarok készségesen elfognók ismerni, hogy a szerző kártalanítást követelhet s azt nem bízhatjuk másra, mint hazai bíróságainkra. Így aztán egy fél évig sem kellene várnunk. A színpad ép úgy mint a hírlapirodalom újdonságokkal táplálkozik. A legjobb újdonságoknál ép túlesigázottak az első hévben levő szerzők. Ilyenkor jobb a megfelelő kárpótlás, melyet a hazai viszonyokkal ismerős bíróságok szabnának meg akár birtokon kívül, mint a félévi, hosszúvá válható várakozás. Hála isten félig meddig már ott vagyunk, hogy a magyar kisebb társadalom is sürgősen követeli igényei kielégítését s azt magyar kézből óhajtja venni.

Látni való, hogy a német törvénynek nincs igaza, legalább a fordított színműveknél, akkor midőn a mi törvényjavaslatunkkal egyetértőleg azt vallja, hogy: „színművekre és zenés színművekre mind egy (a nyilvános előadás jogára nézve!) akár jelentek meg azok nyomtatásban stb., akár nem.“ A német a *kinyomott* és csak is nyomott színmű útján jut el a fordításhoz s ezen további alapon a nyilvános előadatáshoz. Nálunk meg az idézett javaslati rész külföldi színművekre nézve meg ép azt jelentené, hogy akár nyomtatott ki a színmű, akár nem: végzete rövid 6 hó után a szabad zsákmány. Látni való már a németnél is, hogy mivé törpülnek a codificátori eszmék! Mi azokat még jobban eltörpítenők, ha az ajánlott szöveg megtartatnék! Félek, hogy gúnytáblává válik.

A belga nem a világ-állam rangjáról letekintőleg nézi a szerzői jogot és csak az volna hátra, hogy valjon a nyilvános előadásokra vonatkozólag nem kellene-e a belga javaslaton még egy kissé túl mennünk. Így még a szerzők életében is a zeneművek előadása körül. Persze hogy ezeknél, teszem az operánál és operettnél a fordítás igen alárendelt dolog s ezeknél fogva már bajosabb a szerzői jogba bele vágni. A zeneművek magukban véve is cosmopoliticus természetűek. Rájok nézve a törvényjavaslatban foglalt második rész hazai szempontból nem is életbe vágó. Ugyan ez áll a zeneművek, operák, operettek előadására vonatkozólag azon megjegyzéssel, hogy itt arra nézve sem kell a 30 évi védelemből kiindulni.

E téren a belga javaslatot lehetne mintául elfogadni. A színművek fordítás utjánai előadására nézve nem kellene a különféle nyelvek azon megszorítása, mely a nemzetközi szerződések kijátszhatása okából egyébként megteendő volna olyan módon, hogy a fordítás tárgyában bizonyos kedvezmény csupán a magyar, s miután az írói

tulajdon kérdése Horvátországgal közös: *egyszersmind a horvát nyelvre szólna.* A nyilvános előadhatás helyhez kötött s mulékony, a minek ép ellentéte az írói művek fordításának kiadása helyesebben példányai. Újra emlékezetbe hívom, mert szinte belevézni szeretném, hogy a szerzői jog szabályozásánál ne induljunk ki nagy ígényekből. A nagyszavú 30 évvel kezdve mindenütt és mindenben, igen furcsán veszi az ki magát, ha aztán egy acut szükségnél oly botorúl akarunk magunkon segíteni, hogy még a német törvény alkotmányát is szemet szűrőlag megbontjuk. Láttuk a sziuművek nyilvános előadatásánál. Legfőkép a szóban levő törvény körül leszünk a nemzetközi kritikának kitéve. A törvényjavaslat útján ellenmondásba, mely fölött szomszédaink jó ízűet is nevezhetnek, fogunk jutni. Szerényebben és őnézetesebben járjunk el. — Kimondjuk teszem bátran, hogy a mi szemünkben az utányomás és előadás között különbség van, s e különbséget a védelem kérdésében is kifejezésre hozzuk. Nem követjük vakon Franciaország jogi kívánalmait, mert a világ nem csak egy ország kedvéért lett teremtvé s Franciaország napja nem csak Franciaországnak süt. Ügyszintén nem követjük vakon Németország törvényhozását, mely a saját maga alkotásaival, a saját maga ízlésével akarja közönségét a jövőben nagyra nevelni s e mellett mondhatni az első napokban idegen terméken ingyen akarva mulatni. De nézzük magukat a jogviszonyokat. Ahhoz pedig nem kell valami nagy observálás, hogy egy mű utányomatása nem annyi, mint annak előadása. A szerző kárpótlását bizonyos időn belől meg nem tagadjuk, de ezt csak nem bízhatjuk ő reá avagy a külföldi bíróságokra. Ez utóbbi, a külföldi bíróság tájékoztatlanságától eltekintve, a területi felségjoggal is ellenkeznék, az előbbi pedig a legegényebb önbíráskodás szentesítése volna. A szerző — ha külföldi — a maga kárpótlását megkaphatja ép úgy, mint akármiféle külföldi peres fél a maga jogát. Azt az elvet, hogy minden külföldi ellenünk külföldön pereljen csak nem engedélyezhetjük. Már pedig a szerzők kedvéért egy kivételt még épen nem tehetünk.

Sohasem lesz szemünkre lobbantható ezen belföldi törvény alkotásánál, hogy már eleve a külföldre kaecíngatunk. Belföldi törvény és nemzetközi szerződés nem választhatók el egymástól teljesen. Mindenki tudja, hogy ez utóbbiak alapja a belföldi törvény. A szerzői jog törvénye megalkotásánál minden nemzet űz egy kis külföldi politikát. Még a német is kénytelen Angliával és Franciaországgal

eleve elszámolni. Minden ország úgy tesz, a mint bírja s a mire a jövőben számíthatni vél. Tudva levő, hogy Franciaország határozottan nem csak védelmi, de egyszersmind aggressiv politikát csinál. Egy szellemi értelemben vett caesarismus, imperium mundi. Mi egy kis autonómiát követelünk tőle, a mely szerint saját dolgainkat magunk rendezhessük be, az itt felmerülő bajokat magunk intézhessük el, a neki tartozó tributumot saját erőinkhez képest magunk adjuk meg, a mint is ez eszme a szomszéd Belgium törvényjavaslatában megtalálható. Pedig az sokkal közelebb van s talán veszedelmesebb is.)*

V.

Azon páratlan dicsérettel szemközt, mely a mi törvényjavaslatunk készülté alkalmával az 1870. évi június 11-én kelt törvényre pazaroltatott: reservált állást foglaltam el. Úgy tett a javaslat készítő mint a saját munkája útján szerezni meg nem tanult örökös. Egész existenciája az örökhagyó felmagasztalása, majdnem házi szentté felavatása — igaz meggyőződés nélkül. Erre már t. i. a mások munkája iránti tisztelő meggyőződésre szert tenni csak úgy lehet, ha dolgozni magunk is megtanultunk. Kétes értelműnek jeleztem a német birodalmi törvényhozásra pazarolt dicséretet, mely még a német commentátoroknál is példátlan. A javaslat szerkesztője ajkán eláradozó dicséret majd nem az egyedüli munka, a mit a javaslat

*) A jelen fejezet tárgya a régibb írói nemzedék előkelő gondoljai közé tartozott. Toldy Ferencz már idézett értekezésében a színművek nyilvános előadásának jogával szintén foglalkozott, ugyan így a színházzal *Vörösmarty*. (Lásd *Vörösmarty* munkái. Rendezte Gyulai Pál. Pest. Kiadja Ráth Mór 1864. 12. kötet 238. s köv. lapok: „A színházi drámajutalomról.” 1842-ben.) Érdekes tudni, hogy míg Toldy az írói jogot *elvéltethetlenség* vette fel, addig Vörösmarty mondhatni ugyanczen időben az író védelmét élte folyama alatt s ezen túl 20-30 évig elégségesnek találta. Jellemző fordulata az időnek, hogy míg Vörösmarty a színpadra nézve a nemzeti színmű-alkotásokat tartotta olyannak, melylyel a más nyelvű színpadok versenye ellen a felszínen maradhatunk: ma már inkább a concurrentia okából az idegen termékek felé fordulunk s a mint látható a fordítások kérdése csinálja a legisthionális nehézségeket. A fordulat örvendetiesnek is tekinthető s nem is. Tekintve, hogy a színi erők a multban egyáltalán nem hiányoztak: Vörösmarty felfogása a külfölddel szemközt bizonyos nemzeti önmegtagadás jele, a nemzeti öntudat aranykora. A mai helyzet, a miben tagadhatlanul az előbbre vitt színpadi ügyesség és technikának is van része, inkább cosmopoliticus hajlamok jele.

helyesebben a német birodalmi törvényhozás körül teljesített. Nem is volt más hátra, a mondhatni, oly hűséges elfogadás után; logikai szükségszerűség az egész. Lélektanilag igen megmagyarázható eljárás. Félek, hogy ezen a törvény egészére nézve párját ritkító esetből praecedens válik az igazságügyi törvényhozás terén, s ezen legfontosabb törvényhozási ág körül egy oly lélektan lesz adva, mely a Rómába betört vandalokra emlékeztet, kik részfeleket vettek magukkal arany gyanánt. Ezen irányban a javaslat nem az egyedüli jelenség. Nem akarok azonban recriminációkba bocsátkozni, csak arra hívom fel a figyelmet, hogy egész igazságügyi törvényhozásunk átkává lehet. *Nem fogja a javaslatkészítő mint hazafi és mint jogász tartósan rossz néven venni, ha az igazságügyi törvényhozásunkban lappangó lejtőre figyelmeztetek.* Még talán nem lesz késő. Arról, hogy a codificatiók terén okvetlenül nem a legnagyobb genieket öhajtanám, már szólottam. (II.) Ezen kijelentésem öszinteségén a codificatiók történetét ismerő férfiak alig fognak kételkedni. Mivel pedig ekként a codificatiók kérdéseit hazánkban is megoldhatónak tartom: mellőzhetlen, hogy a codificationalis eljárásra vonatkozólag is egyet-mást elmondjak.

Valamint a szerzői jog terén, úgy másutt is a receptióra vagyunk utalva. De nem szabad a legkönnyebb utat-módot, a merő fordítást választanunk. A receptiót Európában nem így értelmezik. Ezen felől nem szabad csupán törvényekből codificálni. A jogélethez még a jogtudomány is közelebb áll, mint a törvények tárháza. Csupán ebből merítve: a külföldi törvényeknek mindig csak utána fogunk sántikálni. Mínduntalan el fogunk késni. *Ha még csak az életben kipróbált törvényt, a törvényt úgy a mint az a jogéletben már ki van próbálva, recipiálta volna a szóban levő törvényjavaslat a németektől!* A meztelen törvény maga az, melylyel lépten-nyomon találkozoznunk kell. *Senmi adat a törvény hatálya óta a lipsei kereskedelmi törvényeszek világra szóló judicaturájából.* Ez egy kis való élet, nem holt betű lenne. Igaz, hogy a német birodalmi törvény annak idején részben az életből nőtt ki, de megalkotása óta is tovább fejlett. Különben is azt vetik a törvény szemére, a mint ezt a jogszokás nagymestere Puchta nem ok nélkül tette, hogy a jogéletet nagyon is lebilincseli. A jogélet fermentáló víze a maga edényét ily helyzetben is feszegeti, s ilyenkor a joggyakorlat úgy tesz, mint a jó szakácsné a jól kifőzött edénnyel — ha ugyan érdemes rá — hogy jól megdrótoztatja. *Ekkor aztán az edény*

annál jobb szolgálatot tesz. A mi szakácsunk azonban, a javaslat készítője, az új edénybe úgy, a minő ez eredetileg volt, mondhatni talán a csillogó mázába szerelmes. A törvény bizonyos lezárt voltába, a szűz törvénybe szeretett belé. Ne feledje azonban, hogy más az edény a piacon, s más a konyhában. A törvény nem minden; nem maga a jogtudomány, de legkevesbbé a jogélet. Innen van, hogy nem onnét kell venni a törvényt, a hol az legszebben van feltálalva, hanem inkább a jogtudomány- és a jogéletből. De a merő törvényi (legulejus) szempontokra visszatérve: igen rossz codificatorius szolgálatot tenne, teszem a mi körülményeink közt az, a ki nekünk a száraz polgári törvénykönyvet pur et simple lefordítaná. Elkészett dolog volna s utánsántikálásnak bizonyúlna. A francziának nincs ugyan egységes szerző-jogi törvénye, de javaslatunk a franczia tudomány- és gyakorlatból többet profitirozhatott volna, mint a németből, illetőleg a német *legulejismusból*. A franczia azt a szerepet játszsza a szerzői jog terén, a mit az általános magánjogra vonatkozólag a római jog világtörténeti jelentőségében. A római a magánjog, a franczia a szerzői jogra vonatkozólag adta a joganyagot. A francziát, melynek nemesak emlőin tengődött, de tengődik ma is a még azelőtt csecsemő szerzői jog, nem lehet ignorálni, ha csak másodkézből nem akarunk a saját kúrunkra táplálkozni. A szerzői jog az anya tejétől ma sincs elválasztva. A német törvényhozások az én szemeim előtt csak a száraz dajka szerepét játszsza. Közel fekvő politikai okoknál fogva látszatra törekedtek ugyan a csecsemőt a maguk tejével táplálni, de e táplálás engem arra emlékeztet, mint mikor a szopósnak gunmi-esővön át adják a tejet. Maga az olasz jogtudomány nem által szerzői törvénye magyarázata, kiegészítése körül a franczia tudomány és gyakorlat adataira hivatkozní. Mindezzel nem ezt akartam jelezni, hogy a szerzői jogot à la bogrács-gulyás, töltött káposzta tisztán eredeti magyar módon alkossuk meg. Mi is csak úgy fogvánk recipiálni mint a német, sőt itt-ott az ő eljárásukon okúlhatnánk, avagy ép az ő szerzői joguk rájáát is elfogadhatnók, de ne járjunk el tisztán németül magyar nyelven.

Ennyi szemrehányás azonban még nem elég. A javaslatszerző a most előadott tételek ignorálásánál tovább is ment. Azt sem lehet reá szorosau véve mondani, hogy lelkiismeretes német legulejus, de igen is azt, hogy német-inádásból meg azon is túl tesz.

Ugyanis a javaslat szerzője elővesz először is három külön német törvényt s azokat egy cím alatt foglalja össze. Így történt,

hogy a fényképek védelme is a szerzői jogba illesztetett be. Ez eljárás helytelen s erre ezélt már a bevezető közleményemben (I.), kifejezett azon kétely, hogy a „szerző” szó miként illenék a fényképészre. Még a német fényképészeti törvény czíme és szövege is, melyek a fényképészre nézve „szerző”-ről említést sem tesznek, megóvhatta volna a generalizálástól. Igaz ugyan, hogy például a bajor törvény 28. §-a a szerzői jog körébe vonja a fényképeket is, *de csak annyiban, a mennyiben művészeti tárgyak*. Ezen elastikus szakasz azonban, mely után a Budapesti Szemlében közzétett első javaslat indult, elbukottnak tekinthető. Tulajdonkép a művészet feltetele alatt nem is a fénykép mint ilyen védetnék, hanem a fénykép adta nyers anyag feldolgozása magán a fényképen (retouchirozás). Ilyen accessorius jellegű művésszkedés nem is volt mint művészet fentartható. Példa reá a német törvényhozás legújabb állása. A francziák doctrinája is ily értelemben forrta ki magát.¹⁾ Igaz ugyan az is, hogy a német tankönyvek, melyek a szerzői jogot a maga egészében tárgyalják, a fényképekről is igen sokszor megemlékeznek. Mindenesetre mellőzhetlen excursiók már a bitortlás szempontjából is, melynek egy eszközét a fényképészet képezi s ezen felül maga a fényképészet védelme is rokonságban áll a szerzői joggal. De e szempont nem vihető odáig, hogy a fényképészet művészetté qualificáltassék, a mit a törvényjavaslat czíme „írói és művészi jog” még csak fokozna. A bajor törvény mint reminiscencia, mely az első javaslatban befoglaltatik: igen is messze vitt. Egy adat arra nézve, hogy mily veszedelmes törvények szó-hangzata után indulni. A német unificationalis hajlam a javaslatkészítőben mesterein is túl tesz.

A törvényjavaslat művész-jogi részét a vége felé található fejezettel vagyis a fénykép-védelemmel kezdtük meg, a mi arra tekintettel, hogy azt excommunicálni voltunk kénytelenek, meg lesz indokolható. Az ekként ezen alkalomra kevesbedett anyag is sok bajt involvál magában. A kritikának a gyű-anyaga még így sem hiányzanék.

A bizonyítandó bizonyításaul ott veszem fel az elejtett fonalat, a hol a fordítás egységes fogalom-meghatározásáról szólottam és pe-

¹⁾ *Libret* La propriété littéraire et artistique, Paris 1878. 148. l.: „La photographie n'est pas l'art, parce qu'elle reproduit sans rien créer; comme application de la science, elle peut prendre rang, et un rang élevé dans l'industrie; mais il lui manque ce caractère, qui a fait dire de l'art qu'il était menteur; elle est trop exacte pour répondre à la définition „ars mendax.”

dig az olasz törvényre hivatkozálag. E szerint fordítás írói műveken kívül a képzőművészetek terén is képzelhető. A szobor lefestése, a festmény dombor-műbe foglalása volna mondám a fordítás. Szakemberek véleményére hivatkoztam s avval az eredménnyel, hogy a jogász feladata a lehetőleg egységes fogalom-meghatározásra való törekvés, megelégedtem, mert a kérdést csak a jogászi constructio szempontjából vettem fel. Ma ezen túlmenőleg mondhatni a javaslat műszaki kérdésébe óhajtok a bizonyítandók bizonyításául bele menni s itt már részletesebben kell a dolgot felvenni. Nem úgy kell a dolgot érteni, hogy a festmény domborműbe foglalása, a szobor lefestése magában véve fordítás volna, avagy ennek analogiája. Ily felfogás, a mire a mi törvényjavaslatunk álláspontja is vall, szintén lehetséges és létezik, de szorosan véve a fordítás képzetében bizonyos mechanismusnak is adva kell lenni. Maga a festmény szoborba foglalása merőben művészi alkotás s viszont a szobor lefestése. A mechanismus adva van teszem a metszet, olaj-nyomat és öntvény által; ezek a sokszorosítás tárgyai, melyek a fordítás fogalmának átvitelét a képzőművészetek terére lehetségesítik. Ha festmény után öntvények készülnek: ez utóbbiak fordításoknak vehetők; úgyszintén ha a szobor lefestetik olajnyomás czéljára: az olajnyomatok a fordítást megállapító corpora delicti. A II. alatti közleményben idézett olasz törvényszakasz a szobor lerajzolását is fordításnak tekinti, a mihez már több kétely fér. Specialis olasz érdek lehet az indok, a mi avval ha Olaszország szobrai idegenek által lerajzoltatnak s ez uton fényképeztetnek megmagyarázható, mert a közbeeső szolgáltatástól (rajz) elesnének. Így aztán elejét veszik a dolognak s a rajzitalmon kezdik, a minek ratiója a félt sokszorosításban rejlik.

Az 1837. évi porosz törvény még nem ment odáig, hogy a festményt, illetőleg a rajzművet az utánzó domborművek ellenében s viszont ezeket azok ellenében megvédte volna. De már az 1854. évi február 20-ki porosz törvény a védelmet akként szélesítette ki, hogy a körülírott védelmet mechanikus utánzás esetében megadta.³⁾

(Folytatása következik.)